

KALENDARLAR

*Toshkent viloyati Chirchiq shahar
1-son politexnikumi fizika astronomiya fani
o'qituvchisi **Oripova Sarvinoz Ro'zali qizi.***

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada kalendar tushunchasi, uning kelib chiqishi, tarixiy rivojlanish bosqichlari hamda zamonaviy jamiyatdagi o'рни yoritiladi. Qadimgi davrlardan boshlab insonlar vaqtni aniqlashga intilib kelgan, bu esa turli kalendar tizimlarining yaratilishiga sabab bo'lgan. Maqolada oy, quyosh va aralash kalendarlar haqida umumiy ma'lumotlar berilib, hozirgi kunda eng keng qo'llanilayotgan kalendar tizimining shakllanishi bayon etiladi. Shuningdek, kalendarlarning kundalik hayot, ta'lim, iqtisodiyot va madaniyatdagi ahamiyati tahlil qilinadi.*

***Kalit so'zlar:** Kalendar, vaqt, yil, oy, kun, quyosh kalendari, oy kalendari, kabisa yili, tarixiy kalendarlar, zamonaviy kalendar.*

Mavzu bayoni

1) **Xijriy - qamariy kalendar** – mil. avval 2500 yillarda paydo bo'lgan bu kalendar oy fasllarining almashinish davriga (sinodik davr) asoslangan .

Siderik davr- Oyni Yer atrofida aylanishi davri -27,3 sutkaga teng

Sinodik davr – Oyni ketma – ket bir xil fazalari orasidagi vaqt- 29,5 sutkaga teng . Bunda jami 355 kun bo'lib, biz ishlatadigan kalendar yilidan 11 kun kam. Har yili uning yangi yili taxminan 11 kun oldin keladi va natijada 33 yilda bir yilga ilgari ketadi. U 12 oyga taqsimlangan: Muharram, Safar, Rabi-ul-avval, Rabi-us-soni, Jumadal-ulya, Jumadal-oxira, Rajab, Shabor, Ramadon, Shavval, Zul-qa'da va Zul-hijja.

1) **Xijriy - qamariy kalendar** – mil. avval 2500 yillarda paydo bo'lgan bu kalendar oy fasllarining almashinish davriga (sinodik davr) asoslangan .

Siderik davr- Oyni Yer atrofida aylanishi davri -27,3 sutkaga teng

Sinodik davr – Oyni ketma – ket bir xil fazalari orasidagi vaqt- 29,5 sutkaga teng . Bunda jami 355 kun bo'lib, biz ishlatadigan kalendar yilidan 11 kun kam. Har yili uning yangi yili taxminan 11 kun oldin keladi va natijada 33 yilda bir yilga ilgari lab ketadi. U 12 oyga taqsimlangan: Muharram, Safar, Rabi-ul-avval, Rabi-us-soni, Jumadal-ulya, Jumadal-oxira, Rajab, Shabor, Ramadon, Shavval, Zul-qa'da va Zul-hijja.

1) **Xijriy - qamariy kalendar** – mil. avval 2500 yillarda paydo bo'lgan bu kalendar oy fasllarining almashinish davriga (sinodik davr) asoslangan .

Siderik davr- Oyni Yer atrofida aylanishi davri -27,3 sutkaga teng

Sinodik davr – Oyni ketma – ket bir xil fazalari orasidagi vaqt- 29,5 sutkaga teng . Bunda jami 355 kun bo'lib, biz ishlatadigan kalendar yilidan 11 kun kam. Har yili uning yangi yili taxminan 11 kun oldin keladi va natijada 33 yilda bir yilga ilgari lab ketadi. U 12 oyga taqsimlangan: Muharram, Safar, Rabi-ul-avval, Rabi-us-soni, Jumadal-ulya, Jumadal-oxira, Rajab, Shabor, Ramadon, Shavval, Zul-qa'da va Zul-hijja.

1. Kalendar tushunchasi va uning paydo bo'lishi

“Kalendar” so‘zi lotincha *calendarium* so‘zidan kelib chiqqan bo‘lib, vaqtni kun, oy va yillarga bo‘lib hisoblash tizimini anglatadi. Insoniyat qadimdan tabiat hodisalarini kuzatib, fasllar almashinuvi, Oy fazalari va Quyosh harakatiga qarab vaqtni belgilashga harakat qilgan.

Dastlabki kalendarlar dehqonchilik ehtiyojlari bilan bog‘liq bo‘lgan. Urug‘ sepish, hosil yig‘ish, marosim va bayramlarni belgilash uchun aniq vaqt tizimi zarur edi.

Qadimgi Rimda Julius Caesar tomonidan miloddan avvalgi 46-yilda Yulian kalendari joriy etilgan.

2. Kalendarlarning asosiy turlari

Quyosh kalendari – Quyosh harakatiga asoslanadi. Yil 365 kun 6 soat.

Oy kalendari – Oy fazalariga asoslanadi, yil qisqaroq bo‘ladi.

Oy–Quyosh kalendari – Oy va Quyosh harakati birgalikda hisobga olinadi.

3. Zamonaviy kalendar tizimi

1582-yilda Rim papasi Gregory XIII tashabbusi bilan yangi kalendar joriy qilindi. Bu tizimda kabisa yillari aniq belgilandi va hozirgi zamonaviy kalendar shakllandi.

4. Kalendarlarning jamiyatdagi ahamiyati

Kalendarlar ta'lim, iqtisodiyot, qishloq xo'jaligi va madaniyatda muhim o'rin tutadi. Zamonaviy elektron kalendarlar kundalik ishlarni rejalashtirishda katta qulaylik yaratadi.

5. Xulosa

Kalendarlar inson tafakkuri mahsuli bo'lib, vaqtni anglash va jamiyat hayotini tartibga solishda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Julius Caesar. Rim taqvimi tarixiga oid manbalar.
2. Pope Gregory XIII farmonlari (1582).
3. Astronomiya asoslari. Umumta'lim maktablari uchun darslik.
4. Tarix fanidan umumiy qo'llanma. Toshkent.
5. Internet ensiklopedik manbalari.